

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)
της 19ης Οκτωβρίου 1995 *

Στην υπόθεση C-137/94,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του High Court of Justice, Queen's Bench Division, Divisional Court (Ηνωμένο Βασίλειο), προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

The Queen

και

The Secretary of State for Health,

ex parte: **Cyril Richardson,**

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160),

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους Κ. Ν. Κακούρη, πρόεδρο τμήματος, F. A. Schockweiler (εισηγητή), P. J. G. Karpeyn, J. L. Murray και H. Ragnemalm, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. B. Elmer
γραμματέας: L. Hewlett, υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— ο Cyril Richardson, εκπροσωπούμενος από την D. Rose, barrister, ενεργούσα κατ' εντολή του δικηγορικού γραφείου Vizards, solicitors,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον S. Braviner, του Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενο από τους D. Pannick, QC, και N. Paines, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την M. Wolfcarius και τον N. Khan, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του Cyril Richardson, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου και της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 18ης Μαΐου 1995,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 13ης Ιουλίου 1995,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με διάταξη της 5ης Μαΐου 1994, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 16 Μαΐου 1994, το High Court of Justice, Queen's Bench Division, Divisional Court, υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, τρία προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160, στο εξής: οδηγία 79/7).
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκλυψαν στο πλαίσιο αιτήσεως περί «judicial review» («δικαστικού ελέγχου») την οποία άσκησε ενώπιον του High Court ο Richardson, 64ετής συνταξιούχος, ο οποίος θεωρεί ότι υπέστη διάκριση λόγω φύλου, επειδή, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο c, της National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations 1989 [κανονιστικής αποφάσεως για το Εθνικό Σύστημα Υγείας στην Αγγλία (τέλη για φάρμακα και βοηθητικά μηχανήματα), SI υπ' αριθ. 419, στο εξής: κανονιστική απόφαση του 1989)], οι γυναίκες ηλικίας από 60 έως 64 ετών, εν αντιθέσει προς τους συνομηλίκους τους άνδρες, απαλλάσσονται από την καταβολή των τελών που αφορούν την παροχή φαρμακευτικών ειδών, φαρμάκων και βοηθητικών μηχανημάτων (στο εξής: φαρμακευτικά τέλη).
- 3 Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το άρθρο 77, παράγραφος 1, στοιχείο a, του National Health Service Act 1977 (βρετανικού νόμου περί Εθνικού Συστήματος Υγείας του 1977, στο εξής: νόμος του 1977) εξουσιοδοτεί τον Secretary of State (Υπουργό Υγείας) να εκδίδει κανονιστικές αποφάσεις που προβλέπουν την καταβολή φαρμακευτικών τελών, κατά με τη διαδικασία που αυτές θεσπίζουν. Το δε άρθρο 83 A, παράγραφος 1, στοιχείο a, το οποίο προστέθηκε στον νόμο του 1977 με τον Social Security Act 1988 (βρετανικό νόμο περί κοινωνικών ασφαλίσεων του 1988), επιτρέπει την έκδοση αποφάσεων που απαλλάσσουν από τα τέλη διάφορες κατηγορίες προσώπων. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 της διατάξεως αυτής, αυτές οι κατηγορίες προσώπων μπορούν να καθορίζονται βάσει, μεταξύ άλλων, της ηλικίας, του είδους της παθήσεώς τους και της οικονομικής τους καταστάσεως.

4 Δυνάμει των διατάξεων αυτών, ο Secretary of State εξέδωσε την απόφαση του 1989, της οποίας το άρθρο 6, παράγραφος 1, ορίζει ότι απαλλάσσονται από τα φαρμακευτικά τέλη οι εξής κατηγορίες προσώπων:

- «a) όσοι δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας τους,

- b) όσοι δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο ένατο έτος της ηλικίας τους και παρακολουθούν μαθήματα με πλήρες ωράριο διδασκαλίας, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 7 του παραρτήματος 12 του παρόντος νόμου,

- c) οι άνδρες που έχουν συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας τους και οι γυναίκες που έχουν συμπληρώσει το 60ο έτος της ηλικίας τους,

- d) οι γυναίκες δικαιούχοι εγκύρου πιστοποιητικού απαλλαγής εκδοθέντος από επιτροπή, λόγω του ότι είναι έγκυες ή έχουν γεννήσει εντός των 12 προηγούμενων μηνών βιώσιμο τέκνο ή τέκνο που χαρακτηρίστηκε ως θνησιγενές κατά τον Birth and Deaths Registration Act (νόμο περί της καταχωρίσεως των γεννήσεων και θανάτων),

- e) οι δικαιούχοι εγκύρου πιστοποιητικού απαλλαγής εκδοθέντος από επιτροπή, λόγω του ότι πάσχουν από μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες νόσους:
 - (i) μόνιμο συρίγγιο (περιλαμβανομένων της τυφλοστομής, της κολοστομίας, της λαρυγγοστομίας και της ειλεοστομίας), το οποίο απαιτεί μονίμους επιδέσμους ή βοηθητικό μηχάνημα,

(ii) τις παθήσεις που ακολουθούν και για τις οποίες είναι απαραίτητη ειδική θεραπεία με υποκατάστατα: νόσο του Addison και άλλες μορφές υποεπινεφριδισμού, διαβήτη, άποιο διαβήτη και άλλες μορφές υποφυσισμού, σακχαρώδη διαβήτη, υποπαραθυρεοειδισμό, βαριά μυασθένεια, μυξοέδημα (υποθυρεοειδισμό),

(iii) επιληψία η οποία απαιτεί συνεχή αντισπασμωδική θεραπεία,

(iv) μόνιμη αναπηρία η οποία εμποδίζει τον ασθενή να εγκαταλείψει την κατοικία του χωρίς τη βοήθεια άλλου προσώπου,

f) οι δικαιούχοι πιστοποιητικού απαλλαγής εκδοθέντος από τον Secretary of State για τη χορήγηση φαρμακευτικών προϊόντων και βοηθητικών μηχανημάτων προοριζομένων για την αντιμετώπιση αναγνωρισμένης αναπηρίας, αλλά μόνον για τα προϊόντα και μηχανήματα που αφορά το πιστοποιητικό,

g) οι δικαιούχοι εγκύρου πιστοποιητικού προκαταβολικής πληρωμής.»

5 Επειδή ο Secretary of State ισχυρίστηκε αφενός ότι το επίμαχο σύστημα των φαρμακευτικών τελών και η απαλλαγή από αυτά δεν εμπίπτουν στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7, όπως καθορίζεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής και αφετέρου ότι, εν πάση περιπτώσει, η απαλλαγή υπέρ των προσώπων που έχουν συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδότησεως εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 79/7, δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, το εθνικό δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, όπως το πεδίο αυτό ορίζεται στο άρθρο 3 της οδηγίας αυτής, η απαλλαγή από τα τέλη ιατρικών συνταγών η οποία προβλέπεται για διάφορες κατηγορίες προσώπων από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations 1989 (SI υπ' αριθ. 419) και για ορισμένες κατηγορίες ατόμων τρίτης ηλικίας από το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο c;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα: Εφαρμόζεται το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ στην παρούσα υπόθεση;
- 3) Αν υφίσταται παράβαση της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, μπορεί ο ενδιαφερόμενος να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα της οδηγίας αυτής προς στήριξη της αξιώσεώς του αποζημιώσεως για τον πριν από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Δικαστηρίου χρόνο, εφόσον δεν έχει προσφύγει δικαστικώς ή δεν έχει υποβάλει ισοδύναμη ένσταση πριν από την ημερομηνία αυτή;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 6 Με το πρώτο ερώτημά του το High Court ερωτά αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι ένα σύστημα όπως αυτό που θεσπίζεται με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989, το οποίο απαλλάσσει από τα φαρμακευτικά τέλη ορισμένες κατηγορίες προσώπων, μεταξύ των οποίων ορισμένα ηλικιωμένα άτομα, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.
- 7 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, η οδηγία 79/7 εφαρμόζεται στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των κινδύνων ασθενείας, αναπηρίας, γήρατος, εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθενείας, καθώς και ανεργίας, και στις διατάξεις που αφορούν την κοινωνική πρόνοια, κατά το μέτρο που προορίζονται να συμπληρώσουν ή να υποκαταστήσουν τα συστήματα αυτά.

- 8 Όπως έχει ήδη αποφανθεί το Δικαστήριο, για να εμπίπτει μια παροχή στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7, πρέπει να συνιστά το σύνολο ή μέρος συστήματος που προβλέπεται από τον νόμο για την προστασία από έναν από τους απεικονιζόμενους κινδύνους ή μορφή κοινωνικής πρόνοιας που αποβλέπει στον ίδιο σκοπό (βλ. τις αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 1986, 150/85, Drake, Συλλογή 1986, σ. 1995, σκέψη 21, της 4ης Φεβρουαρίου 1992, C-243/90, Smithson, Συλλογή 1992, σ. I-467, σκέψη 12, και της 16ης Ιουλίου 1992, C-63/91 και C-64/91, Jackson και Cresswell, Συλλογή 1992, σ. I-4737, σκέψη 15).
- 9 Το Δικαστήριο έχει επίσης διευκρινίσει ότι, μολονότι τα κριτήρια χορηγήσεως μιας παροχής δεν έχουν αποφασιστική σημασία για τον νομικό χαρακτηρισμό της από πλευράς της οδηγίας 79/7, εντούτοις, για να εμπίπτει η παροχή αυτή στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, πρέπει να έχει άμεση και πραγματική σχέση με την προστασία από έναν από τους κινδύνους που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1 (αποφάσεις Smithson, προπαρατεθείσα, σκέψη 14, και Jackson και Cresswell, προπαρατεθείσα, σκέψη 16).
- 10 Διαπιστώνεται ότι η παροχή που προβλέπεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο c, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989 πληροί τις προϋποθέσεις αυτές.
- 11 Κατ' αρχάς, εφόσον η παροχή αυτή προβλέπεται από διάταξη νόμου και καταβάλλεται βάσει κανονιστικής διατάξεως, αποτελεί μέρος συστήματος που προβλέπεται από τον νόμο.
- 12 Επίσης, προστατεύει άμεσα και πραγματικά από τον κίνδυνο ασθένειας, τον οποίο προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, αφού η χορήγηση της παροχής σε οποιαδήποτε από τις προβλεπόμενες κατηγορίες προσώπων εξαρτάται πάντοτε από την επέλευση του εν λόγω κινδύνου.

- 13 Τέλος, ενόψει της θεμελιώδους σπουδαιότητας της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως και του σκοπού της οδηγίας 79/7, ο οποίος συνίσταται στην προοδευτική εφαρμογή της αρχής αυτής στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, ένα σύστημα παροχών δεν μπορεί να αποκλεισθεί από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής για τον λόγο και μόνον ότι, τυπικώς, δεν αποτελεί μέρος εθνικής ρυθμίσεως σχετικής με την κοινωνική ασφάλιση. Συνεπώς, το προβαλλόμενο από την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου γεγονός ότι η απαλλαγή από τα φαρμακευτικά τέλη προβλέπεται στον νόμο του 1977 περί του Εθνικού Συστήματος Υγείας δεν μπορεί να αποδυναμώσει το ανωτέρω συμπέρασμα.
- 14 Κατά συνέπεια, στο πρώτο ερώτημα που υπέβαλε το High Court πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι ένα σύστημα όπως αυτό που θεσπίζεται με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989, το οποίο απαλλάσσει από τα φαρμακευτικά τέλη ορισμένες κατηγορίες προσώπων, μεταξύ των οποίων ορισμένα ηλικιωμένα άτομα, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 15 Πριν δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει να τονισθεί εκ προοιμίου, αφενός μεν, ότι δεν αμφισβητείται ότι εθνικοί κανόνες όπως το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο c, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989 εισάγουν άμεση διάκριση λόγω φύλου, αφού οι γυναίκες τυγχάνουν της απαλλαγής από τα φαρμακευτικά τέλη από την ηλικία των 60 ετών και οι άνδρες μόλις από την ηλικία των 65 ετών, αφετέρου δε, ότι αυτά τα όρια ηλικίας αντιστοιχούν προς τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως που προβλέπεται στο Ηνωμένο Βασίλειο για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων λόγω συμπληρώσεως του συνταξίμου χρόνου στους άνδρες και στις γυναίκες.

- 16 Εκτός αυτού πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7 επιτρέπει στα κράτη μέλη να εξαιρούν από το πεδίο εφαρμογής της όχι μόνον τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδότησεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει, αλλά και τις συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές.
- 17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το δεύτερο ερώτημα έχει την έννοια ότι σκοπεί στο να διευκρινισθεί αν το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7 επιτρέπει στο κράτος μέλος, το οποίο, κατ' εφαρμογήν της διατάξεως αυτής, καθόρισε την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών στα 60 έτη και των ανδρών στα 65 έτη, να ορίζει επίσης ότι οι γυναίκες τυγχάνουν απαλλαγής από τα φαρμακευτικά τέλη από την ηλικία των 60 ετών και οι άνδρες μόλις από την ηλικία των 65 ετών.
- 18 Με την απόφαση της 30ής Μαρτίου 1993, C-328/91, Thomas κ.λπ. (Συλλογή 1993, σ. I-1247), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι στην περίπτωση κατά την οποία, βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7, ένα κράτος μέλος προβλέπει διαφορετική ηλικία για τη χορήγηση συντάξεως γήρατος και συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου μεταξύ ανδρών και γυναικών, η έκταση εφαρμογής της παρεκκλίσεως την οποία επιτρέπει η φράση «τις συνέπειες που είναι δυνατόν να προκύψουν για άλλες παροχές», η οποία περιέχεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', περιορίζεται στις διακρίσεις οι οποίες υφίστανται στα άλλα συστήματα παροχών και οι οποίες συνδέονται αναγκάως και αντικειμενικώς με τη διαφορά της ηλικίας συνταξιοδότησεως.
- 19 Τούτο συμβαίνει οσάκις οι διακρίσεις αυτές είναι αντικειμενικώς αναγκαίες για να αποφευχθεί ο κίνδυνος διαταράξεως της οικονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης ή για να εξασφαλισθεί η συνοχή μεταξύ του συστήματος συντάξεων γήρατος και του συστήματος των άλλων παροχών (απόφαση Thomas κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 12· βλ. επίσης την απόφαση της 11ης Αυγούστου 1995, C-92/94, Graham κ.λπ., Συλλογή 1995, σ. I-2521, σκέψη 12).

- 20 Όσον αφορά την επιταγή της διατηρήσεως της οικονομικής ισορροπίας μεταξύ του συστήματος συντάξεων γήρατος και άλλων συστημάτων παροχών, πρέπει να υπομνησθεί, αφενός, ότι με την προπαρατεθείσα απόφαση Thomas κ.λπ. (σκέψη 14), το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι η χορήγηση παροχών, στο πλαίσιο συστημάτων που δεν στηρίζονται στην καταβολή εισφορών, σε πρόσωπα ως προς τα οποία έχουν επέλθει ορισμένοι κίνδυνοι, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα των προσώπων αυτών για σύνταξη γήρατος βάσει συμπληρωθεισών περιόδων καταβολής εισφορών, δεν επηρεάζει άμεσα την οικονομική ισορροπία των συστημάτων συντάξεων που στηρίζονται στην καταβολή εισφορών.
- 21 Αφετέρου, πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως υπογράμμισε η Επιτροπή, εν προκειμένω υφίσταται αντίστροφη σχέση μεταξύ του δικαιώματος επί της παροχής που συνίσταται στην προβλεπόμενη από το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο c, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989 απαλλαγής από τα φαρμακευτικά τέλη και της καταβολής εισφορών στο σύστημα συντάξεων γήρατος, υπό την έννοια ότι μόνον όταν ένα πρόσωπο έχει συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως και δεν οφείλει πλέον να καταβάλλει εισφορές τυγχάνει της απαλλαγής από τα φαρμακευτικά τέλη δυνάμει της διατάξεως αυτής.
- 22 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η εξάλειψη της διακρίσεως δεν θα είχε επίπτωση στην οικονομική ισορροπία εντός του συστήματος συντάξεων.
- 23 Εξάλλου, σύμφωνα με την ίδια τη διάταξη περί παραπομπής, δεν φαίνεται να έχει αποδειχθεί ότι η τροποποίηση της επίδικης ρυθμίσεως θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική ισορροπία του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως στο σύνολό του.
- 24 Η διαπίστωση αυτή δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να επηρεαστεί από το γεγονός και μόνον ότι η επέκταση του ευεργετήματος της απαλλαγής από τα φαρμακευτικά τέλη στους άνδρες από την ηλικία των 60 ετών θα συνεπαγόταν αύξηση της οικονομικής επιβαρύνσεως την οποία υφίσταται το Δημόσιο στο πλαίσιο της χρηματοδοτήσεως του εθνικού συστήματος υγείας. Πράγματι,

κατά παγία νομολογία, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας την οποία τα άρθρα 117 και 118 της Συνθήκης ΕΚ αναγνωρίζουν στα κράτη μέλη για τον καθορισμό της κοινωνικής τους πολιτικής στο πλαίσιο της στενής συνεργασίας που προωθεί η Επιτροπή, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καθορίζουν τη φύση και την έκταση των μέτρων κοινωνικής πρόνοιας, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και τον συγκεκριμένο τρόπο για την υλοποίησή τους και μπορούν, κατά τον έλεγχο των κοινωνικών τους δαπανών, να λαμβάνουν μέτρα που έχουν ως αποτέλεσμα την αφαίρεση από ορισμένες κατηγορίες προσώπων του ευεργετήματος παροχών κοινωνικής ασφάλισης, εφόσον, ενεργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, τηρούν την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών (απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 1994, C-343/92, Roks κ.λπ., Συλλογή 1994, σ. I-571, σκέψεις 28, 29 και 37).

25 Τέλος, διαπιστώνεται ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη διάκριση δεν είναι αντικειμενικώς αναγκαία για την εξασφάλιση της συνοχής μεταξύ του συστήματος των συντάξεων γήρατος και συστημάτων όπως το προβλεπόμενο στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο c, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989.

26 Μολονότι το γεγονός ότι τα ηλικιωμένα άτομα έχουν να αντιμετωπίσουν γενικώς υψηλότερα ιατρικά έξοδα απ' ό,τι οι νεότεροι, και μάλιστα σε χρόνο κατά τον οποίο διαθέτουν συνήθως χαμηλότερα εισοδήματα, μπορεί ενδεχομένως να δικαιολογήσει την απαλλαγή τους από τα φαρμακευτικά τέλη από μια ορισμένη ηλικία, εντούτοις δεν μπορεί να επιβάλει τη χορήγηση του πλεονεκτήματος αυτού κατά τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως και, επομένως, σε διαφορετική ηλικία για τους άνδρες απ' ό,τι για τις γυναίκες.

27 Πράγματι, ακριβώς όπως μια γυναίκα η οποία συμπλήρωσε τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως έχει το δικαίωμα να συνεχίσει την επαγγελματική της δραστηριότητα πέραν της ηλικίας αυτής και, συνεπώς, μπορεί να βρεθεί στην ίδια κατάσταση με έναν άνδρα της ίδιας ηλικίας που εξακολουθεί να ανήκει στον ενεργό πληθυσμό, ένας άνδρας μπορεί να λάβει σύνταξη λόγω συμπληρώσεως του συνταξίμου χρόνου πριν συμπληρώσει τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησεως

και, έτσι, να βρεθεί στην ίδια κατάσταση με μια γυναίκα η οποία λαμβάνει τη σύνταξη λόγω συμπληρώσεως του συνταξίμου χρόνου την οποία δικαιούται.

- 28 Κατόπιν των ανωτέρω, πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι διακρίσεις όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη δεν συνδέονται κατ' ανάγκην με τη διαφορά μεταξύ της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως των ανδρών και της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως των γυναικών και, συνεπώς, δεν καλύπτονται από την παρέκκλιση που προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7.
- 29 Συνεπώς, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7 δεν επιτρέπει στο κράτος μέλος, το οποίο, κατ' εφαρμογήν της διατάξεως αυτής, καθόρισε την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των γυναικών στα 60 έτη και των ανδρών στα 65 έτη, να ορίζει επίσης ότι οι γυναίκες τυγχάνουν απαλλαγής από τα φαρμακευτικά τέλη από την ηλικία των 60 ετών και οι άνδρες μόλις από την ηλικία των 65 ετών.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 30 Με το τρίτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει εάν, κατόπιν των απαντήσεων που δόθηκαν στα δύο προηγούμενα ερωτήματα, συντρέχει λόγος να περιοριστούν τα διαχρονικά αποτελέσματα της παρούσας αποφάσεως, ώστε ο ενδιαφερόμενος να μην μπορεί να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 προς στήριξη της αξιώσεώς του αποζημιώσεως για τον πριν από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως χρόνο, εφόσον δεν έχει προσφύγει δικαστικώς ή δεν έχει υποβάλει ισοδύναμη ένσταση πριν από την ημερομηνία αυτή.
- 31 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά παγία νομολογία, η ερμηνεία μιας διατάξεως του κοινοτικού δικαίου στην οποία προβαίνει το Δικαστήριο κατά την άσκηση της αρμοδιότητάς που του απονέμει το άρθρο 177 της Συνθήκης διαφωτίζει και αποσαφηνίζει, όταν υφίσταται ανάγκη, την έννοια και το περιε-

χόμενο της διατάξεως αυτής, όπως πρέπει ή θα έπρεπε να έχει νοηθεί και εφαρμοστεί από τη χρονική στιγμή της θέσεώς της σε ισχύ. Συνέπεια αυτού είναι ότι η διάταξη που ερμηνεύθηκε κατ' αυτό τον τρόπο μπορεί και πρέπει να εφαρμοστεί από τον δικαστή ακόμη και σε έννομες σχέσεις που γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν πριν από την απόφαση που έκρινε επί της αιτήσεως ερμηνείας, εφόσον συντρέχουν κατά τα λοιπά οι προϋποθέσεις που επιτρέπουν να υποβληθεί ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων μια διαφορά σχετικά με την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως (βλ. την απόφαση της 27ης Μαρτίου 1980, 61/79, *Denkavit italiana*, Συλλογή τόμος 1980/I, σ. 605, σκέψη 16).

- 32 Ενόψει των αρχών αυτών, μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή της γενικής αρχής της ασφαλείας δικαίου που είναι συμφυής με την κοινοτική έννομη τάξη, να αποφασίσει τον περιορισμό της δυνατότητας που έχει κάθε ενδιαφερόμενος να επικαλεστεί μια διάταξη που αυτό έχει ερμηνεύσει, προκειμένου να τεθούν υπό αμφισβήτηση έννομες σχέσεις που έχουν συναφθεί καλοπίστως (απόφαση της 16ης Ιουλίου 1992, C-163/90, *Legros κ.λπ.*, Συλλογή 1992, σ. I-4625, σκέψη 30).
- 33 Ωστόσο, εν προκειμένω δεν υφίσταται κανένα στοιχείο που να μπορεί να δικαιολογήσει παρέκκλιση από την αρχή κατά την οποία τα αποτελέσματα της ερμηνευτικής αποφάσεως ανάγονται στην ημερομηνία της ενάρξεως της ισχύος του ερμηνευομένου κανόνα.
- 34 Διαπιστώνεται, αφενός, ότι, αντιθέτως προς τις απόψεις που υποστήριξε στην παρούσα υπόθεση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου δεν αμφέβαλλε, κατά το παρελθόν, ότι η απαλλαγή από τα φαρμακευτικά τέλη εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7, το οποίο ορίζεται με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής. Πράγματι, με έγγραφο της 11ης Ιουνίου 1985, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ενημέρωσε την Επιτροπή, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 79/7, ότι διατηρούσε τη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών ως προς την απαλλαγή από τα φαρμακευτικά τέλη βασιζόμενη στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', πράγμα το οποίο προϋποθέτει ότι η απαλλαγή αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

- 35 Αφετέρου, η απλή σιωπή την οποία τήρησε η Επιτροπή κατόπιν της ενημερώσεως αυτής δεν μπορούσε να οδηγήσει το Ηνωμένο Βασίλειο στο να θεωρήσει ευλόγως ότι αυτή η διαφορετική μεταχείριση εξαιρούνταν του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 79/7 δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α'. Πράγματι, η οδηγία αυτή δεν περιλαμβάνει καμία συγκεκριμένη διάταξη, η οποία να υποχρεώνει την Επιτροπή να εγκρίνει ή όχι τα πληροφοριακά στοιχεία που της διαβιβάζονται δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 2· επιπλέον, η Επιτροπή, κατά την εκτέλεση της γενικής αποστολής της ως θεματοφύλακα των Συνθηκών, διαθέτει διακριτική εξουσία εκτιμήσεως για να κρίνει αν ενδείκνυται να κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 169 της Συνθήκης.
- 36 Τέλος, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου δεν μπορεί να στηρίζεται, προκειμένου να ζητήσει τον διαχρονικό περιορισμό της παρούσας αποφάσεως, ούτε στις δημοσιονομικές συνέπειες που ενδέχεται να προκαλέσει η απόφαση αυτή ούτε στη σκέψη ότι θα είναι συχνά δύσκολη αν όχι αδύνατη η εξακρίβωση των πραγματικών περιστατικών στα οποία θα στηρίζονται οι ενδεχόμενες ενστάσεις.
- 37 Πράγματι, οι δημοσιονομικές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει για ορισμένο κράτος μέλος η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ουδέποτε δικαιολόγησαν, αφ' εαυτών, τον περιορισμό των διαχρονικών αποτελεσμάτων αποφάσεως του Δικαστηρίου (βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση της 11ης Αυγούστου 1995, C-367/93 έως C-377/93, Roders κ.λπ., Συλλογή 1995, σ. I-2229, σκέψη 48). Επιπλέον, το βάρος της αποδείξεως φέρει συνήθως το πρόσωπο που επικαλείται τα προβαλλόμενα πραγματικά περιστατικά, με αποτέλεσμα οι ενδεχόμενες δυσχέρειες που θα ανακύπτουν συναφώς να αποβαίνουν, εν πάση περιπτώσει, σε βάρος του ενισταμένου.
- 38 Κατά συνέπεια, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι δεν συντρέχει λόγος να περιοριστούν τα διαχρονικά αποτελέσματα της παρούσας αποφάσεως, πράγμα που σημαίνει ότι ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 προς στήριξη της αξιώσεώς του αποζημιώσεως για τον πριν από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως χρόνο, ακόμη και αν δεν έχει προσφύγει δικαστικώς ή δεν έχει υποβάλει ισοδύναμη ένσταση πριν από την ημερομηνία αυτή.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 39 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 5ης Μαΐου 1994 το High Court of Justice, Queen's Bench Division, Divisional Court, αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, έχει την έννοια ότι ένα σύστημα όπως αυτό που θεσπίζεται με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations του 1989, το οποίο απαλλάσσει από τα φαρμακευτικά τέλη ορισμένες κατηγορίες προσώπων, μεταξύ των οποίων ορισμένα ηλικιωμένα άτομα, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.
- 2) Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της προπαρατεθείσας οδηγίας 79/7 δεν επιτρέπει στο κράτος μέλος, το οποίο, κατ' εφαρμογήν της διατάξεως αυτής, καθόρισε την ηλικία συνταξιοδότησεως των γυναικών στα 60 έτη και των ανδρών στα 65 έτη, να ορίζει επίσης ότι οι γυναίκες τυγχάνουν απαλλαγής από τα φαρμακευτικά τέλη από την ηλικία των 60 ετών και οι άνδρες μόλις από την ηλικία των 65 ετών.

- 3) Δεν συντρέχει λόγος να περιοριστούν τα διαχρονικά αποτελέσματα της παρούσας απόφασεως, πράγμα που σημαίνει ότι ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 4, παράγραφος 1, της προπαρατεθείσας οδηγίας 79/7 προς στήριξη της αξιώσεώς του αποζημιώσεως για τον πριν από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως χρόνο, ακόμη και αν δεν έχει προσφύγει δικαστικώς ή δεν έχει υποβάλει ισοδύναμη ένσταση πριν από την ημερομηνία αυτή.

Κακούρης

Schockweiler

Karpeyn

Murray

Ragnemalm

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 19 Οκτωβρίου 1995.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος του έκτου τμήματος

R. Grass

K. N. Κακούρης